

FORNUFT OG FØLELSER

I en tid da prisene på highend hi-fi har løpt fra ytelsene for lenge siden, er det deilig å vite at det finnes produsenter som tar kampen om den beste lyden, uten å ville være med på prisgaloppen.

Tekst og foto: [Roy Ervin Solstad](#)

Iet av de nyere numrene av Stereophile skrev vinylguruen Michael Fremer om testen han gjorde av platespilleren SME model 10 i år 2000. Platespilleren var den billigste fra SME, men Fremer beskrev prisen på 5500 dollar som «rather stiff». Fremer innrømmet glatt at en slik pris ikke var like stiv i dagens hi-fi-marked som den gang. Det skyldes selvsagt også den generelle prisstigningen, som i Norge har vært på litt over 50 prosent siden årtusenskiftet, men det er langt fra hele forklaringen.

Mange spekulerer i at årsaken til prisgaloppen er det store asiatiske markedet, der nyrike skal ha seg det heftigste av det heftige, uten tanke på pris. Jo dyrere det er, desto bedre.

Sett fra utsiden an det virke som at mange produsenter har møtt denne etterspørselen ved å lage toppmodeller som koster ekstremt mye penger. Det har gjort at det har blitt et stort gap i prisene mellom toppmodellen(e) og resten av produktene til produsentene. I stedet for å lage

nye serier som skal tette gapet mellom nestbest og best, kan det virke som man i stedet har løftet prisene på resten av seriene etter toppmodellene når man har kommet med en liten oppgradering av de andre seriene.

Resultatet for oss musikkfrelste hifi-freaker er at produkter man kanskje kunne se for seg å spare til og ha råd til om noen år, har forsvunnet langt utenfor både den økonomiske fornuften og rekkevidden.

Nå er det minst to måter å se økonomisk fornuft på. Det er langt fra merkelig at produsenter setter opp prisen dersom det gjør at man selger flere produkter. Hvis du kan selge femti høyttalere av et premiumprodukt til hififreaker for 500.000 kroner, men hundre høyttalere av det samme produktet ved å øke prisen til en million kroner, bare fordi nyrike skal ha det dyreste og beste, blir valget enkelt. Det er jo slik at de fleste av oss tenker at prisen skal gjenspeile kvaliteten. Ergo vil et dyrere produkt være bedre enn et billigere.

I de fleste tilfellene er det jo slik også, i hvert fall om man ser produkter i ulike prisklasser fra den samme produsenten.

I veldig mange tilfeller er det jo også slik at en dyrere produkt fra produsent A er bedre enn et billigere produkt fra produsent B, men slik er det jo ikke alltid. Kanskje er det nettopp derfor vi hifi-freaker bruker mer tid på å kjøpe oss en ny forsterker eller høyttalere enn folk flest bruker når de skal kjøpe seg en ny enebolig eller leilighet. Jeg kjenner folk som har kjøpt seg nytt hus etter å ha vært på visning i et kvarter, men som kan bruke uke- og månedsvis for de bestemmer seg for noe nytt til stereoanlegget.

Det finnes nemlig produsenter som vil være med å spise kirsebær med de aller største, men som retter seg mer mot hififreaker uten et eget oljefelt i Midtøsten eller et hedgefond i Shanghai. PrimaLuna er en av dem.

PrimaLuna

PrimaLuna har sin opprinnelse fra Nederland, og nøkkelfiguren er en av de mest kjente navnene innen hifi, Herman van den Dungen. I 1998 stod han bak cd-spilleren Ah! Njoe Tjoeb som fikk glitrende kritikker i Europa. Året etter vill van den Dungen ekspandere til USA, og kom i kontakt med distributøren Kevin Deal. Amerikaneren hadde holdt på med rørutstyr i flere tiår, og siden nederlanderens også hadde begynt å interessere seg for

rørutstyr i billigere prisklasser, begynte ballen å rulle. Da det nye millenniumet startet, begynte van den Dungen med å lage rørforsterkere som var både pålitelige, enkle å bruke, og som ikke kostet så mye. Dette gjorde han ikke selv, men fikk satt sammen et team av de beste ingeniørene i Europa til å utvikle produktene. Til å sørge for salget i USA, ble Kevin Deal spurt om å bidra, men han var skeptisk. Han krevde at produktene måtte være ekstremt pålitelige i drift, og at produksjonen måtte bli nøye overvåket og fulgt opp, og at produktene måtte ha auto-bias, det vil si at spenningen på rørene ikke måtte justeres manuelt.

EVO 400 Pre

I mellomtiden får vi klare oss med de modellnumrene som eksistere, og derfor får jeg kalle den beste forforsterkeren EVO 400 for EVO 400 pre. Den har erstattet den forrige toppmodellen Dialogue Premium. Den hadde fem innganger, pluss en home theatre-inngang, en tape-utgang og to par utganger til effektforsterkere. Samtlige ubalanserte RCA.

EVO 400 Pre har tatt konsekvensen av at mange bruker balanserte kabler. Derfor er to av inngangene og en av utgangene erstattet med balanserte terminaler som tar XLR-plugger. Det gjør at du eksempelvis kan koble til en effektforsterker med balanserte kabler og subwoofere på den ubalanserte utgangen.

Det eneste som mangler av innganger og utganger er strengt tatt en hodetelefonutgang, slik man har på den integrerte forsterkeren i EVO 400-serien. Du har imidlertid mulighet til å koble til en hodetelefonforsterker på tape-utgangen (som jo har fast utgangsvolum). Den muter derimot ikke lyden, slik at du må skru ned volumet om du kun skal ha lyd fra hodetelefoner via tape-ut og ekstern hodetelefonforsterker.

PrimaLuna sin force er selvsagt ikke inn- og utganger. Ei heller den vidunderlige fjernkontrollen i skikkelig metall, og med direktevalg av inngangskilder. Den kan til og med styre den gamle cd-spilleren til PrimaLuna som er tatt ut av produksjon.

Selv ikke det litt kjedelige designet til PrimaLuna (dog med et lekkert buet rørgitter er det som burde få blodpumpa til å øke takten. Det er når du ser hva Prima Luna har klart å putte av godbiter i en såpass rimelig forforsterker, at selv de mest hardbarka hififreakene begynner å nikke anerkjennende.

PrimaLuna oppfordrer alle til å sammenligne forforsterkeren sin med andre rørforforsterkere uansett pris, og gir tydelige signal om at et ikke er PrimaLuna som trenger å bekymre seg for de sammenlignene.

En ting er at forforsterkeren er en fullstendig dual mono-konstruksjon. Det betyr dobbelt av alt, inkludert to torodiale transformatorer med PrimaLuna sin AC Offset Killer som skal senke støygulvet ytterligere. Det er selvsagt også to likeretter-rør (av typen 5AR4). Det er det uvanlig å finne i denne prisklassen. Det samme gjelder volumpotmeteret som i Prima Luna er Alps Blue Velvet og at det benyttes releer i inngangsvelgeren

for å hindre lekkasje mellom inngangene. EVO 400 har også Takman motstandere og punkt-til-punkt-lodding framfor printede kretskort.

Forforstekerer benytter også tre 12AU7-rør per kanal. De to ytterste er driverrør, mens det innerste er inngangsrør. Det er spesielt inngangsrøret man kan ha det mest morsomt med når det gjelder å teste ut effekten av andre rør.

Noen vil nok savne innebygget digitalkonverter og/eller platespillerforsterker (ofte kalt riaa-trinn), men PrimaLuna er sterke motstandere av det. Årsaken er at de mener digitalteknologien er i en slik utvikling at en intern digitalkonverter raskt vil være «avlegs», mens en ren linjeforforsterker vil kunne brukes i årevis. Innebygde platespillerforsterkere mener de også er en dårlig ide, da de som ofte puttes i forforsterkere og integrerte forsterkere er dårligere enn eksterne til bare et par tusen kroner, og at de derfor sjelden blir benyttet uansett. Med fem innganger, burdet det uansett være uproblematisk å koble opp en digitalkonverter og en platespillerforsterker om du trenger det.

Utgangsnivået til EVO400 er for øvrig på 10dB, noe som også bidrar til et lavere støynivå. Det kan være ekstra viktig dersom du spiller på høyttalere med høy effektivitet og med effektforsterkere med lav utgangseffekt.

Tross alle de gode «ingrediensene» er ikke det noen garanti for suksess i seg selv. En dårlig kokk kan ødelegge gode råvare, så dersom det ikke låter bra, kan PrimaLuna skryte så mye de vil av hva de har puttet av godsaker i EVO 400 pre.

Jeg har testet PrimaLuna EVO 400 med to ulike effektforsterkere. Både EVO 400 power (i stereo-modus) og med mine egne Vera Audio P150/600 som brokoblede monoblokker. I begge tilfeller har

jeg spilt på mine referansehøytalere, PMC MB2 SE. Jeg har også hatt Trinnov ST-2 Hi-Fi koblet opp mellom for- og effektforsterkeren. Denne er satt til å korrigere frekvenser under 350 hertz, men siden den er innstilt kun med Vera-forsterkerne, har jeg kun hatt den i bruk når de forsterkerne har spilt. Det er verdt å merke seg at justeringen skjer etter forforsterkerleddet, slik at forskjellene jeg opplever skyldes PrimaLuna EVO 400, ikke at Trinnov-boksen er justert inn for å virke med min vanlige referanseforforsterker Musical Innovation MI23.5. Forforsterkeren er nemlig frakoblet kjeden når jeg måler med Trinnov.

Lyden

På begynnelsen av 2000-tallet hadde jeg en Audio Aero Capitole cd-spiller med rør som også fungerte som forforsterker (siden den hadde preamp-modul). Til den var det koblet en Conrad-Johnson Premier 350 effektforsterker som foret et par Magnepan MG3.6R. Jeg synes det låt aldeles glimrende, men da en kompis lot meg prøve hans Conrad-Johnson ART forforsterker (en to-delt toppmodell som var skrekkelig dyr), måtte jeg jo det. Det ble dyrt for meg også, for da oppdaget jeg hvor viktig en forforsterker kunne være for lyden i et stereoanlegg. Jeg endte med å kjøpe en Conrad Johnson Premier 17 LS2, og levde lykkelig med den lenge.

De som leste min test av Musical Innovation MI23.5 i fjor skjønnte nok fort at jeg var så imponert at den forforsterkeren ville jeg gjøre mye for å skaffe meg selv. Dens kombinasjon av total svart bakgrunn, massevis av mikrodetaljer og en gjennomsiktighet i lyden bergtok meg fullstendig.

Med PrimaLuna EVO 400 pre så er jeg tilbake til den samme følelsen igjen. Denne rørforsterkeren er nok ikke bedre i betydningen av at den gjør ting mer rett enn MI-forforsterkeren. Kanskje snarere tvert imot, siden MI var et presisjonsverktøy av de sjeldne, og en forforsterker som gjorde at du med millimeterpresisjon kunne avdekke enhver forandring i resten av anlegget. Likevel sitter jeg her og smiler som jeg ikke tror jeg har gjort siden jeg hørte ART-forforsterkeren med Conrad-Johnson for snart 20 år siden. PrimaLuna er nemlig ikke bare en forforsterker som gir meg detaljer, gjennomsiktighet, stor holografi og bra dynamikk. Den har i tillegg en goyfaktor som er fullstendig avhengighetsskapende. Uten mulighet for å måle kvantitativt opp mot MI-forforsterkeren virker det som den legger til litt i nedre mellomtone/øvre bass for å skape et dynamisk skyv som nærmest blåser meg bakover i sofaen. Det var en som sa «Nice gear, but it doesn't boogie» om et anlegg i sin tid. Jeg skal ikke si at MI-forforsterkeren «didn't boogie», men PrimaLuna setter definitivt langt mer fart på hofterne og rockefoten enn min egen referanse. Er det riktig, eller har PrimaLuna bare funnet ut hvor de skal legge til litt ekstra for å skape gode opplevelser. Spørsmålet er interessant, ikke minst fordi vi ofte ser at hjemmebyggere, og de som driver aktivt med romkorleksjon svært sjelden legger inn en helt flat frekvenskurve som ønsket mål. I stedet løfter man gjerne den såkalte targetkurven litt nedover fordi erfaringene er at det rett og slett låter bedre. Kanskje er det nettopp det PrimaLuna sine ingeniører har innsett også. Flat

frekvensgang er fint om du er tekniker, men skal du lytte til musikk, kan det bli kjedelig. Lyden av PrimaLuna er i hvert fall så langt fra kjedelig som det er mulig å komme.

I stedet er det som om musikken får en ekstra dose urkraft. På låta Creedence med Opeth har jeg aldri hørt basstromma så mektig som med PrimaLuna EVO 400 pre i anlegget. En ting er selve anslaget, men denne rørforsterkeren evner å hente fram rominformasjonen som henger igjen i luften etter slaget på en måte jeg ikke har lagt merke til så tydelig før. Det er utrolig toft og gir en ekstra dimensjon av «the real thing».

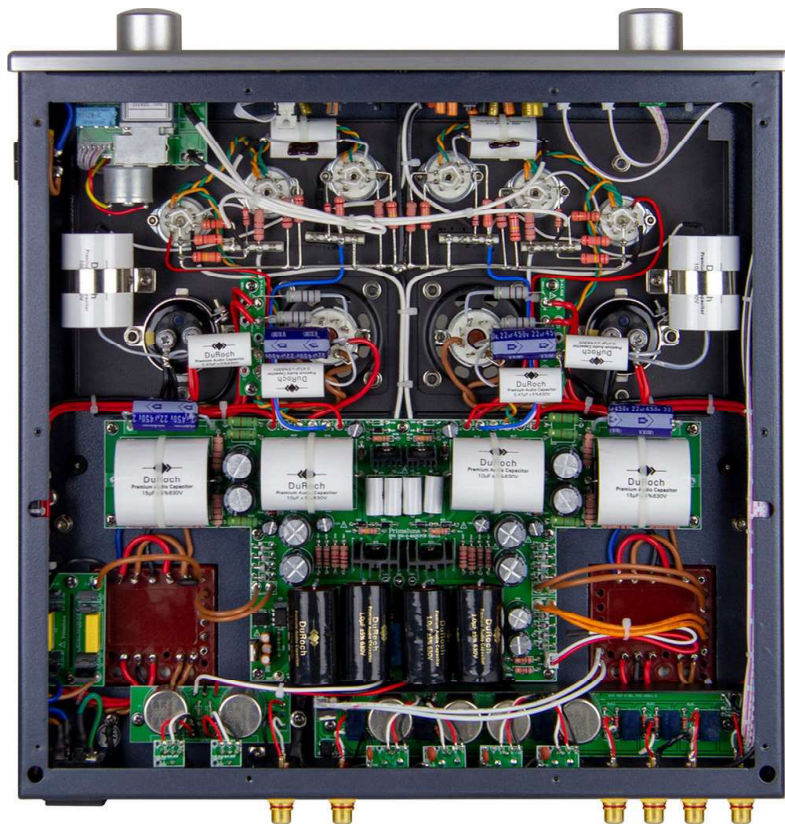
Nå skal man kanskje ikke snakke om «the real thing» når det gjelder elektronika-musikken til Malia på plata Convergence. Med Boris Blank fra Yello som bakmann, vet nok de fleste hva man kan vente seg av kjellerdyp elektronisk bass. Convergence-plata imponerer faktisk mer enn de fleste Yello-platene jeg har hørt, og det er som hele rommet rystes i sine grunnvoller. Likevel er det ekstremt kontrollert og stramt, dog uten å bli anemisk og sterilt. Man kjenner bassen like mye som man hører den.

Nå skal ikke denne skryten av mellom- og dypbass forstås slik at det er kun her EVO400 pre imponerer. Den energiske – som for all del ikke på leses som «pågående» - spillestilen tar forforsterkeren med seg oppover i hele frekvensområdet. Dynamikken står ikke tilbake for noen transistorforsterker jeg har hørt her hjemme (da skal det selvsagt legges til at det er veldig mange transistorforsterkere jeg ikke har hørt). Den er eksplosiv i både bass, mellomtone og diskant og ikke bare når det gjelder makrodynamikken. Også de minste dynamiske variasjonene blir ivaretatt på ypperlig vis.

Den ekstra pondusen i nedre mellomtone gir selvsagt utslag på en formidabel stemmegjengivelse, der klangrikdommen rent subjektivt minner meg om det jeg hørte den gangen jeg hadde Ypsilon sin beste forforsterker og nest største effektforsterkere på besøk. Den gang beskrev jeg det som at om lyd hadde vært farger, så viser Ypsilon ikke bare fram en perfekt grønnfarge, men viser at det er en blanding av gult og blått.

Rørutstyr får ofte skryt for sin gjengivelse av holografi, og det gjelder i øyeste grad også EVO

400 pre. Enten jeg spiller Wolfgang Schneiderhahn sin fiolinkonsert i D-dur av Beethoven eller Polvere di Gesso fra liveplata til Gianmaria Testa, Solo Dal Vivo, så er både dybde, bredde og presisjon av ypperste klasse. Her blir instrumenter plassert med millimeternøyaktighet og er størrelsen på opptaksrommet stort, hører du det med PrimaLuna som forforsterker.

Den største overraskelsen er likevel at jeg ikke opplever noe mindre gjennomsliktighet eller detaljer enn jeg er vant til fra tidligere. Snarere tvert imot. Uansett hvor i lydbildet og hvor i frekvens jeg ønsker å gå på skattejakt etter smålyder, så graver EVO 400 fram minst like mye, om ikke mer. Den er både brutalt avslørende og ekstremt deilig å lytte til. Jeg har aldri hørt stemmeprakten til bassen i den finske acapella-gruppa Club For Five så bra noen gang. At noen melder i ulike forum at å bytte de to inngangsrørene løfter denne forforsterkeren til uante høyder, virker nesten ufattelig med tanke på hvor bra det låter med originale rør.

Konklusjon

Forforsterkeren PrimaLuna EVO 400 har nok innganger og utganger til å tilfredsstille de aller, aller fleste, men det er den fantastiske lyd kvaliteten som virkelig sjokkerer. Ifølge PrimaLuna har flere kjente amerikanske hifi-journalister beholdt forforsterkeren etter å ha hatt den på test. PrimaLuna kan føre opp en norsk hifi-journalist også. EVO 400 er en killer.

VI LIKER:

- Gnistrende lyd kvalitet
- Både balanserte og ubalanserte utganger
- Lekker fjernkontroll

VI LIKER IKKE:

- Noen vil savne innebygget digitalkonverter
- Litt kjedelig design

STEREO+ MENER: En fantastisk forforsterker mange kan ta seg råd til.

KARAKTERER

Brukervennlighet

9

Kvalitetsinntrykk/design

9

Ytelse/pris

10

9,6

Stereo+

SPEIELT ANBEFALT

PrimaLuna EVO 400

PrimaLuna EVO 400

PRIS: Kr. 56 200,-

IMPORTØR: Audio Aktøren

LINK: www.audioakt.no